

سوره

کلیدواژه: سوره‌ها، پیامبر، خدا.

پرسش: سوره، در لغت و اصطلاح چه معنایی دارد؟ آیا نام سوره‌ها را [خدا](#) انتخاب کرده یا پیامبر؟ و علت نام‌گذاری این سوره‌ها به اسامی مخصوص چیست؟

فهرست مندرجات

- ۱ - سوره در لغت و اصطلاح
- ۲ - سوره در عرف مسلمانان
- ۳ - فلسفه اسامی خاص برخی سوره‌ها
 - ۳.۱ - تقسیم قرآن به سوره‌ها
 - ۳.۲ - نام‌گذاری سوره‌ها
 - ۳.۲.۱ - نام‌گذاری سوره‌ها توسط پیامبر
 - ۳.۲.۲ - نام‌گذاری سوره برای سهولت
 - ۳.۲.۳ - نام‌گذاری سوره به نام حیوانات
- ۴ - علل نام‌گذاری سوره به اسامی مخصوص
 - ۴.۱ - علل مختلف برای نام‌گذاری سوره قرآن
 - ۴.۱.۱ - نام‌گذاری سوره انعام
 - ۴.۱.۲ - نام‌گذاری سوره نمل، نحل و عنکبوت
- ۵ - بانویس
- ۶ - منبع

سوره در لغت و اصطلاح

سوره در مفهوم لغوی به معنایی متعددی آمده است و علت آن، اختلاف نظری است که در ریشه اصلی آن وجود دارد که از ماده «سَیَّرَ، یَسَارُ، سَیْرًا» است یا از ماده «سار، یَسور، سورا». چنانچه از ریشه نخست باشد، به معنای «باقی مانده»

[۱] این منظور، مجد بن مکرم، لسان العرب، ج ۴، ص ۳۳۹ - ۳۴۰ ماده «سار».

است و اگر از ریشه دوم باشد که بر علو و ارتفاع و بالا رفتن و صعود کردن دلالت دارد، به مفهوم «برجسته، ممتاز و مشخص» خواهد بود. بر پایه معنای دوم، به برآشفتگی هنگام **خشم**، «سورة الغضب» و به بر آمدن **خمر** هنگام جوشیدن و غلیان نیز «سورة الخمر» می‌گویند.

[۲] ابن فارس، احمد بن فارس، معجم المقابیس اللغة، ج ۳، ص ۱۱۵، ماده «سور».

[۳] الرازی، زین الدین، مختار الصحاح، ص ۱۷۰.

[۴] طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۷، ص ۲۱۸.

بر پایه معنای دوم برای سوره، معنایی شش گانه‌ای ذکر کرده‌اند:

۱. فضل و منزلت؛ ۲. شرف؛ ۳. علامت و نشانه؛ ۴. ساختمان زیبا و برافراشته؛ ۵. هر رده از رده‌ها و رگه‌های دیوار؛ ۶. قسمت مجزا از دیگری.

[۵] شرتونی، سعید، اقرب الموارد، ج ۱، ص ۵۵۶.

[۶] معلوف، لویس، المنجد، ص ۳۶۲ ماده «سار».

[۷] فیروز آبادی، مجد بن یعقوب، القاموس المحيط، ج ۲، ص ۵۲ ماده «سور».

سوره در عرف مسلمانان

سوره، در اصطلاح و عرف مسلمانان، عبارت است از: «مجموعه‌ای از آیات که کمیت و آغاز و انجام آن توقیفی و بر پایه **وحی** است» و بر این اساس، به هر یک از فصول و بخش‌های صد و چهارده گانه **قرآن مجید**، «سوره» گفته می‌شود. هر یک از سوره‌های قرآن، یک هدف یا چند هدف را (بر اساس پذیرش یا عدم پذیرش وحدت موضوعی سوره‌ها) تعقیب می‌کند و معارفی خاص را در بر دارد و با «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» آغاز می‌شود، مگر **سوره توبه**.

در وجه نام‌گذاری سوره‌های قرآنی گفته‌اند: همان‌گونه که «سور مدینه» (حصار و دیوار بلندی که در قدیم، پیرامون شهر **مدینه** بود) شهر را

در بر می‌گیرد، سوره قرآن نیز از آن جهت که همچون حصار شهر، رشته‌ای از آیات را احاطه کرده، «سوره» نامیده شده است.
[۸] [شیخ طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع البیان، ج ۵، ص ۱۸۸.](#)
[۹] [سیوطی، جلال الدین، الاتقان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۱۴۷.](#)
کوتاه‌ترین سوره قرآن، [سوره کوثر](#) است که سه آیه دارد و بلندترین سوره، [بقره](#) است با ۲۸۶ آیه.

فلسفه اسامی خاص برخی سوره

فلسفه نام‌گذاری برخی از سوره‌های قرآن به اسامی خاص، به‌ویژه نام حیوانات را در سه بخش تحلیل و بررسی می‌کنیم.

← تقسیم قرآن به سوره‌ها

قرآن مجید، از سوره‌هایی تشکیل یافته است که شماره آیه‌های آن از ۳ تا ۲۸۶ آیه است. تقسیم قرآن به «سوره‌ها» مانند تقسیم آن به «آیه‌ها» ریشه قرآنی دارد، و خداوند در آیاتی از قرآن، اسم «سوره» را برده است؛ مانند: «سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا»

[۱۰] [نور/سوره ۲۴، آیه ۱.](#)

«فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ»

[۱۱] [بقره/سوره ۲، آیه ۲۳.](#)

و خداوند پیرامون تحدی با مشرکان می‌فرماید: «آنها می‌گویند: او به [دروغ](#) این (قرآن) را (به خدا) نسبت داده (و ساختگی است)! بگو: اگر راست می‌گویند، شما هم ده سوره ساختگی همانند این قرآن بیاورید و تمام کسانی را که می‌توانید (غیر از خدا) (برای این کار) دعوت کنید!»

[۱۲] [هود/سوره ۱۱، آیه ۱۲.](#)

روشن است این‌که خداوند از آنان می‌خواهد ده سوره مثل قرآن بیاورند، به طور طبیعی نخست قرآن باید به سوره‌هایی تقسیم شده و سوره‌هایی داشته باشد تا این‌گونه درخواستی معنا داشته باشد؛ زیرا در صورتی که قرآن به سوره‌ها تقسیم نشده بود، چنین درخواستی بی‌معنا تلقی می‌شده و از سوی مشرکان نیز مورد اعتراض قرار می‌گرفت.

← نام‌گذاری سوره‌ها

هر سوره‌ای از قرآن کریم نامی دارد و بسیاری از سوره‌ها دارای چند نام هستند که در روایات ذکر شده است. گروه زیادی از مفسران و قرآن پژوهان معتقدند که اسامی سوره‌ها مانند سایر جنبه‌های آن، به توفیق شرعی بوده و توسط خداوند انجام گرفته است.

[۱۳] ابن عاشور، مجد بن طاهر، التحرير و التنوير، ج ۱، ص ۸۸، بی نا، بی جا، بی تا.

[۱۴] [ایاری، ابراهیم، الموسوعة القرآنية، ج ۱، ص ۳۳۸، مؤسسه سجل العرب، ۱۴۰۵ ق.](#)

[۱۵] صالح، صبحی، مباحث فی علوم القرآن، ص ۹۷، منشورات الرضی، قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۲ ش.

[۱۶] رضوان، عمر بن ابراهیم، آراء المستشرقین حول القرآن الکریم و تفسیره، ج ۲، ص ۴۸۵، دار الطیبة، الرياض، چاپ اول، ۱۴۱۳ ق.

[۱۷] عطار، داود، موجز علوم القرآن، ص ۱۸۲، مؤسسة اعلمی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۱۵ ق.

[۱۸] معرفت، مجدهادی، تاریخ قرآن، ص ۷۷، سمت، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۸۲ ش.

← نام‌گذاری سوره‌ها توسط پیامبر

همچنین با در نظر گرفتن احادیث وارده توسط پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) که در آن ثواب‌هایی برای قرائت بسیاری از سوره‌ها (به نام آن سوره‌ها) نقل شده، روشن می‌شود که اسامی بسیاری از سوره‌ها در زمان خود پیامبر و توسط آن حضرت انتخاب شده است؛

[۱۹] احمدی، حبیب الله، پژوهشی در علوم قرآن، ص ۸۵ و ۸۶، فاطیما، قم، چاپ چهارم، ۱۳۸۱ ش.

به عنوان نمونه به چند روایت از رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) اشاره می‌شود که نام سوره را آن حضرت ذکر فرموده است.

۱. «هر کس [سوره آل عمران](#) را بخواند در مقابل هر آیه آن، امانی در سر پل [جهنم](#) به او داده می‌شود».

[۲۰] [کفعمی عاملی، ابراهیم بن علی، المصاح \(حنة الامان الواقعة و حنة الامان الباقية\)، ص ۴۳۸ - ۴۳۹، دار الرضی \(زاهدی\)، قم، چاپ دوم، ۱۴۰۵ ق.](#)

۲. «هر کس در [روز جمعه](#) [سوره یس](#) و صافات را بخواند و آن‌گاه از خدا طلب حاجت کند، حاجت او برآورده می‌شود».

[۲۱] [مجلسی، مجدباقر، بحار الانوار، ج ۸۹، ص ۲۹۶، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق.](#)

۳. «[سوره بقره](#) و سوره آل عمران را یاد بگیرید که این دو سوره همچون دو غنچه هستند و آنها در [روز قیامت](#) بر سر خواننده خود سایه می‌اندازند».

[۲۲] [کفعمی عاملی، ابراهیم بن علی، المصاح \(حنة الامان الواقعة و حنة الامان الباقية\)، ص ۴۳۹.](#)

۴. آن حضرت فرمود: «بر من آیاتی نازل شده است که نظیر آنها نازل نشده است و آن [معوذتین](#) است».

[۲۳] [طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر حوامع‌الجامع، ج ۴، ص ۵۶۳، انتشارات دانشگاه تهران و مدیریت حوزه علمیه قم، تهران، ۱۳۷۷ ش.](#)

این‌گونه تعبیرات شاهد بر این نکته می‌باشند که سوره‌ها توسط پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) نام‌گذاری شده است. و از آن‌جایی که پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) هرگز از روی [هواي نفس](#) سخن نمی‌گوید! آنچه می‌گوید چیزی جز [وحی](#) که بر او نازل شده نیست! «وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ، إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ»

[۲۴] [نجم/سوره ۵۲، آیه ۲ - ۴.](#)

می‌توان نام‌گذاری سوره‌ها را به صورت غیر مستقیم به خداوند نسبت داد؛ چون به نوعی خداوند دست پیامبر اسلام را از این جهت باز گذاشته بود.

← نام‌گذاری سوره برای سهولت

گفتنی است؛ باید میان نام‌های واقعی و اصلی سوره‌ها و اسم‌هایی که برخی از مسلمانان برای سهولت یادآوری به کار برده‌اند نیز تفاوت قائل شد؛ مثلاً به **سوره قدر** سوره «انا انزلناه» هم گفته شده و یا به سوره «الانسان» سوره «هل اتی» هم می‌گویند. گرچه این‌گونه استعمالات در روایات وارده از **انمه اطهار** (علیه‌السلام) هم مشاهده می‌شود، اما همه این‌ها برای معرفی و یادآوری است نه نام‌گذاری؛ مانند این که گفته شود سوره «الانسان» یعنی همان سوره‌ای که با «هل اتی» شروع می‌شود و از آن می‌توان به عنوان یک ویژگی منحصر به فرد که موجب تداعی ذهنی سوره می‌گردد، یاد کرد. بر این اساس هر گروهی می‌توانند براساس یکی از ویژگی‌های سوره‌ها که مورد توافق بوده و شهرت استعمالی پیدا کند، سوره‌ای را یادآوری کرده و به‌ظاهر اسم‌گذاری نمود؛ مثلاً سوره «الانسان» را به‌جهت آیات (۹-۶) که در شأن **حضرت علی (علیه‌السلام)** و خانواده او نازل شده، سوره «اهل بیت» نامید. بنابر این، قبل از هرگونه اظهارنظری درباره اسامی سوره‌های قرآن، باید بین اسم‌هایی اصلی و اسامی که منبعت از فضائل سوره‌ها و یا امور دیگر است، تفاوت قائل شد و به هر اسمی غیر از اسامی رایج در قرآن‌های موجود به دیده تردید نگریست و آنها را مبنای استدلال خویش قرار نداد.

[۲۵] خامه‌گر، مجد، ساختار هندسی سوره‌های قرآن (پیش درآمدی بر روش‌های نوین ترجمه و تفسیر قرآن کریم)، ص ۱۳۰ - ۱۳۱، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۶ش.

← نام‌گذاری سوره به نام حیوانات

بعلاوه نام‌گذاری برخی سوره‌ها به نام حیوانات؛ مانند **بقره**، **عنکبوت**، **نمل**، **نحل**، یا به نام **کفار** و **مناقین**، اگر براساس سلیقه و خواست گروهی از مسلمانان بود و تأیید الهی را همراه نداشت، بی‌گمان با مخالفت بسیاری از **صحابه** و **تابعین** مواجه می‌شد. به‌خصوص که برخی از این اسامی به ظاهر با شأن یک کتاب الهی و مقدس سازگار نمی‌باشد و قدری سبک به نظر می‌رسند، اما از آن‌جاکه همه صحابه به الهی بودن این اسامی **ایمان** داشتند، هیچ‌یک از آنان لب به اعتراض نگشود و احدی از **تابعین** درصدد تغییر آنها برنیامد.

علل نام‌گذاری سوره به اسامی مخصوص

وجه نام‌گذاری قرآن به این اسامی را باید در معنای آن اسامی و محتوایی که در آن سوره آمده است جست‌وجو کرد، چنان‌که سوره بقره را به مناسبت داستان **گاو بنی اسرائیل** و حکمت شگفتی آوری که در آن است بدین نام خوانده‌اند و **سوره نساء** به سبب آن‌که در آن احکام بانوان به تفصیل بیان شده است، چنین نامیده‌اند. بنابر این، نام هر سوره با متن آن مناسبت و بستگی تام دارد.

[۲۶] معرفت، مجدهادی، تاریخ قرآن، ص ۷۷ - ۷۸.

[۲۷] رکنی یزدی، مجدهدی، آشنایی با علوم قرآنی، ص ۱۰۳، آستان قدس، سمت، مشهد، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۹ش.

سوره‌هایی هم که چند اسم دارند، یکی از آن میان مشهورتر و معروف‌تر است.

البته علت‌هایی که در این نام‌گذاری‌ها ذکر می‌شود، هرگز به صورت انحصاری نیست؛ زیرا در نام‌گذاری، کوچک‌ترین مناسبت کافی است؛ «یکفی فی التسمیة ادنی مناسبة».

[۲۸] معرفت، مجدهادی، تاریخ قرآن، ص ۷۸ - ۷۹.

← علل مختلف برای نام‌گذاری سوره قرآن

برخی از مفسران علت‌های دیگری نیز برای نام‌گذاری سوره‌های قرآن، ذکر کرده‌اند که به مواردی از آن بسنده می‌کنیم:

← نام‌گذاری سوره انعام

فلسفه نام‌گذاری **انعام** (چارپایان) به این نام؛ سوره انعام مانند هر سوره دیگری از قرآن نور توحید می‌تاباند، و فروغ ایمان به **خدا** را در ضمیر انسان می‌افکند، ولی چرا بدین نام نامیده شد و مثلاً نام‌هایی چون «الحی القيوم» یا «الصمد الاحد» یا «القدوس الاعلی» یا «الحمد و التسیب» ندارد. و از میان همه نام‌ها آن را به نام «انعام» خوانده‌اند.

«چارپایان» در قرآن نماد بی‌خردی و بلاهت‌اند و آدمی می‌پندارد که چنین موجوداتی نباید در حوزه **ایمان** و **معرفت** جایی داشته باشند با وجود این **خداوند** این سوره را «الانعام، چارپایان» نامید. بدین سبب که نظر ما را درباره انعام دگرگون کند و دریابیم که این‌ها از نعمت‌های پروردگارند و ما را از جهتی به خداوند راه می‌نمایند، و برای ما ایجاد مسئولیت‌هایی می‌کنند، مسئولیتی که **مؤمن** در برابر پروردگارش بدان شعور می‌یابد. در این سوره در آیات ۱۳۸ تا ۱۴۸ از چارپایان سخن رفته است. این‌ها که گفته شد چیزی بود از فلسفه نامیدن یک سوره قرآن به نام «چارپایان».

[۲۹] مدرسی، مجدتی، تفسیر هدایت، ج ۳، ص ۱۰ - ۱۱، مترجمان، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۷ش.

← نام‌گذاری سوره نمل و عنکبوت

فلسفه نام‌گذاری سوره‌های نمل، نحل و عنکبوت به نام این حیوانات؛ سه سوره از قرآن کریم با عنوان سوره نمل، نحل و عنکبوت آمده که اشاره به «مورچه و زنبور عسل و عنکبوت» است و از «موربان» (مورچه سفید) در سوره (نمل) به نام «**دابة الارض**» اسم برده شده است. بدیهی است این نام‌گذاری سوره‌ها اهمیتی است به حال این موجودات کوچک، و یک نوع بزرگداشت و اهمیت دادن به آنها است در عصری که آنها را به حساب نمی‌آوردند به خصوص که در این سوره‌ها ضمن مطالب و داستان‌های دیگر فقط نامی از حشرات مذکور برده شده است و بحثی مستقل درباره آنها به عمل نیامده است؛ مثلاً در سوره نمل ضمن بیان احوال **حضرت سلیمان** و مسافرتش و گذشتن او از وادی نمل، از مورچه و گفت‌وگوی او نیز چند کلمه‌ای گفته شده است. با این حال، سوره به نام مورچه‌ای حقیر است.

۱. [↑ ابن منظور، مجد بن مکرم، لسان العرب، ج ۴، ص ۳۳۹ - ۳۴۰ ماده «سار».](#)
۲. [↑ ابن فارس، احمد بن فارس، معجم المقایس اللغة، ج ۲، ص ۱۱۵، ماده «سور».](#)
۳. [↑ الرازی، زین الدین، مختار الصحاح، ص ۱۷۰.](#)
۴. [↑ طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۷، ص ۲۱۸.](#)
۵. [↑ شرتونی، سعید، اقرب الموارد، ج ۱، ص ۵۵۶.](#)
۶. [↑ معلوف، لوئیس، المنجد، ص ۲۶۲ ماده «سار».](#)
۷. [↑ فیروز آبادی، مجد بن یعقوب، القاموس المحیط، ج ۲، ص ۵۲، ماده «سور».](#)
۸. [↑ شیخ طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع البیان، ج ۵، ص ۱۸۸.](#)
۹. [↑ سیوطی، حلال الدین، الاتقان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۱۴۷.](#)
۱۰. [↑ نور/سوره ۲۴، آیه ۱.](#)
۱۱. [↑ بقره/سوره ۲، آیه ۲۳.](#)
۱۲. [↑ هود/سوره ۱۱، آیه ۱۲.](#)
۱۳. [↑ ابن عاشور، مجد بن طاهر، التحرير و التنویر، ج ۱، ص ۸۸، بی نا، بی جا، بی تا.](#)
۱۴. [↑ ابیاری، ابراهیم، الموسوعة القرآنیة، ج ۱، ص ۳۲۸، مؤسسه سجل العرب، ۱۴۰۵ق.](#)
۱۵. [↑ صالح، صبحی، مباحث فی علوم القرآن، ص ۹۷، منشورات الرضی، قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۳ش.](#)
۱۶. [↑ رضوان، عمر بن ابراهیم، آراء المستشرقین حول القرآن الکریم و تفسیره، ج ۲، ص ۴۸۵، دار الطبیة، الریاض، چاپ اول، ۱۴۱۳ق.](#)
۱۷. [↑ عطار، داود، موجز علوم القرآن، ص ۱۸۲، مؤسسة اعلمی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۱۵ق.](#)
۱۸. [↑ معرفت، مجدهادی، تاریخ قرآن، ص ۷۷، سمت، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۸۲ش.](#)
۱۹. [↑ احمدی، حبیب الله، پژوهشی در علوم قرآن، ص ۸۵ و ۸۶، فاطیما، قم، چاپ چهارم، ۱۳۸۱ش.](#)
۲۰. [↑ کفعمی عاملی، ابراهیم بن علی، المصباح \(حنة الامان الواقیة و حنة الامان الباقیة\)، ص ۲۳۸ - ۲۳۹، دار الرضی \(زاهدی\)، قم، چاپ دوم، ۱۴۰۵ق.](#)
۲۱. [↑ مجلسی، مجدباقر، بحار الانوار، ج ۸۹، ص ۲۹۶، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۳ق.](#)
۲۲. [↑ کفعمی عاملی، ابراهیم بن علی، المصباح \(حنة الامان الواقیة و حنة الامان الباقیة\)، ص ۲۳۹.](#)
۲۳. [↑ طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر حوامع الجامع، ج ۲، ص ۵۶۳، انتشارات دانشگاه تهران و مدیریت حوزه علمیه قم، تهران، ۱۳۷۷ش.](#)
۲۴. [↑ نجم/سوره ۵۲، آیه ۳ - ۴.](#)
۲۵. [↑ خامه گر، مجد، ساختار هندسی سوره های قرآن \(پیش درآمدی بر روش های نوین ترجمه و تفسیر قرآن کریم\)، ص ۱۲۰ - ۱۲۱، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۶ش.](#)
۲۶. [↑ معرفت، مجدهادی، تاریخ قرآن، ص ۷۷ - ۷۸.](#)
۲۷. [↑ رکنی یزدی، مجد مهدی، آشنایی با علوم قرآنی، ص ۱۰۲، آستان قدس، سمت، مشهد، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۹ش.](#)
۲۸. [↑ معرفت، مجدهادی، تاریخ قرآن، ص ۷۸ - ۷۹.](#)
۲۹. [↑ مدرسی، مجدتی، تفسیر هدایت، ج ۲، ص ۱۰ - ۱۱، مترجمان، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۷ش.](#)
۳۰. [↑ شریعتی، مجدتی، تفسیر نوین، ص ۱۵۳-۱۵۴، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۴۶ش](#)